

UDK 82.0-1:81'37(049.3)

Primljeno: 27. 02. 2024.

Stručni rad
Professional paper

Lamija Milišić

ZAGLEDANOST U JEZIK

[Tin Lemac, *Slika, refleksija, znak (Uvod u stilističko razmatranje nekih aspekata poetske morfologije)*, Naklada Jesenski i Turk, Zagreb, 2023]

Posvećenost Tina Lemca stilistici poetskog teksta kroz dugogodišnji naučni rad ovog teoretičara i kritičara književnosti, pisca i urednika, krunisana je u 2023. godini dvjema publikacijama iz oblasti poetske morfologije. Jedna od njih nosi naslov *Slika, refleksija, znak* i analizira tri navedene značajke književnog jezika, uz posebnu brigu o definiciji ovih pojmova u različitim naučnim pristupima. Podnaslov knjige, koji je određuje kao „uvod u stilističko razmatranje nekih aspekata poetske morfologije“ – dostatno ukazuje na to da se dati pojmovi objedinjuju predznakom „pjesnički“ naznačujući modus Lemčevog analitičkog pristupa poetskom diskursu.

Sadržaj ove naučne studije uobličen je metodologijom koja se kreće od naslovnih pojmova „slika“, „refleksija“ i „znak“, preko usporedbe i isticanja sjecišta definicija datih pojmova kod niza književnih teoretičara/ki kao i stručnjaka/inja iz srodnih oblasti, ka konkretnim primjerima pjesama i stilističkoj analizi istih. Upravo skiciranim pristupom promišljanju i upotrebi jezika, ovaj uvod u određene aspekte poetske morfologije pokazuje kako se pomoću teorijskog aparata nauke o književnosti u književnim uradcima, nastalim u specifičnom vremenu i prostoru može apstrahirati vrijednost lišena tog specifičnog vanjezičkog konteksta, dakle vrijednost sasvim jezička i jezičkom kombinatorikom „opsjednuta“. Riječju, studija *Slika, refleksija, znak* cjelovito je i predano zagledana u pjesnički jezik.

SLIKA: OSJETILNO PREDOČAVANJE SVIJETA U PJESMI

Krenuvši od povijesnog pregleda istraživanja pjesničke slike, Lemac posebno ističe knjigu *Poetic Image* C. D. Lewisa i njegovo zapaženje o *nejednoznačnosti* koja se javlja u procesu tumačenja pjesničke slike, otkrivajući, s jedna strane, psihološka ili pak filozofska promišljanja koja su je polučila, dok s druge strane omogućava analizu slike kao elementa pjesničkog jezika/stila. Lemac se na početku svoje studije odlučuje za potonji pristup, što će i pokazati analizom pojedinih pjesama nakon ovog teorijskog uvoda. Nadalje, autor se bavi pojmom slikovnosti kao odlikom jezika uopće. Ističe da, mada se slikovnost može pripisati različitim diskursima, ona za poeziju predstavlja jedan od temeljnih elemenata. Iz ove tvrdnje se nazire sumnja da bi se slikovno i poetsko imenovanje mogli izjednačiti, ali Lemac ističe da bi se time reducirala semantičko-stilska raznorodnost iskaznih tipova u pjesničkom jeziku (str. 17).

Osim promišljanja o značenju i potencijalima slikovnosti Lemac iznosi i zanimljivu tezu o *prejezičnosti i nadjezičnosti slike* (jezik kao materijal za izgradnju slike) naspram postavke o *slici koja izgrađuje jezik* i postoji kao jezički efekat imaginacije i apstrakcije. Dakle, iako je na početku objelodanio vlastitu perspektivu analize, autor ne preza od reflektiranja mnoštva pristupa pojmu pjesničke slike (unutar nauke o književnosti ali i drugih disciplina), čime se ova knjiga promiče u jedan sasvim dostatan stručni uvod u predmetnu problematiku.

Stići do stilističkog određenja pjesničke slike za Lemca znači osvijetliti teorijske preduvjete potrebne za takvu definiciju. Oni se tiču pjesme i pjesničkog jezika, pjesničkog stila, te referencijalnih okvira razmatranja slike. U tom kontekstu, stil dijeli na tradicionalni, moderni, avangardni i postmoderni, te pribjegava kratkoj analizi svakog od njih. Da bi obrazložio referencijalni okvir u kom slika nastaje, definira *pjesnički opis* kao makrostrukturu čija je pripadna jedinica slika – kao mikrostruktura. Nadalje, referencijalni okvir slike, prema Lemcu, uključuje i Charles Morrisov koncept semiosisa, koji objedinjuje i pragmatičku, semantičku i sintaksičku dimenziju pjesničke slike.

Analiza pojma pjesničke slike tako se razvija ka pregledu i opisu slikovnih jedinica, koje se grupišu od makrostruktura ka mikrostrukturama. Lemac se posebno zadržava kod makrostruktura opisnog i slikovitog stila, te njihove usporedbe. Pjesničku sliku određuje kao temeljnu jedinicu slikovnog stila, a njene mikrostrukture su: pjesnička slikovitost, slika-poemem, slikovita poetska rečenica, slikovita začudna sintagma i slikovito konotirani leksem. Tako dolazi i do, uslovne, definicije pjesničke slike „kao osjetilnog predočavanja predmetne građe izvanknjiževne stvarnosti u

pjesmi“ (str. 35). Također, autor značajnu pažnju pridaje usporedbi pojmova pjesničke slike i metafore, te propitujući granicu iscrtanu između ova dva termina u književnoj teoriji testira mogućnost tumačenja slike putem slikovite metafore. Svoje zaključke iz ovog dijela knjige Lemac obrazlaže i primjenjuje na konkretnim primjerima pjesama opisnog i slikovitog stila.

Nakon što je pojasnio pojam pjesničke slike i napravio shemu slikovnih jedinica, objedinjuje ih u stilistički model *slikovitosti*. Područja slikovitosti locira na relaciji „subjekt – svijet“. „Subjekt“ obuhvata podaspekte lirskog objekta i lirskog „ti“, dok „svijet“ obuhvata podaspekte prostora (može biti fizički, kozmički, prirodni, ktonski, telurni i celestijalni) i vremena (može biti sadašnje, buduće, društveno, povijesno i mitološko). Kako bi se slikovitost stilski realizirala, pribjegava se postupku sinestezije, kontrasta, hipertrofije, groteske, apoteoze, simbolizacije i karnevalizacije. Sva ovako definirana područja slikovitosti Lemac na koncu odjeljka o pjesničkoj slici predstavlja na konkretnim primjerima lirike Vesne Parun, Josip Pupačića, Antuna Gustava Matoša, Nikole Šopa itd. Odnosa subjekt – svijet obznanjuje se kroz analizu forme/stilizacije jezika konkretnih pjesama. Takovrsna analiza je radikalno zagledana u jezik, u načine na koji on izgrađuje svijet, ali i obratno.

REFLEKSIJA: POJMOVNO PREDOČAVANJE SVIJETA U PJESMI

Odjeljak o refleksiji započinje opaskom o manjku tog pojma unutar književne teorije i kritike. Stoga Lemac pribjegava posrednim primjenama pojma refleksije (inicijalno filozofskog i fizikalnog pojma) u književnoteorijskom aparatu. Navodi odrednicu Milivoja Solara o misaonoj (refleksivnoj) i osjećajnoj (emotivnoj) lirici, razliku slike kao ingerencije osjetilnog mišljenja i pojma kao apstraktnog mišljenja Olge Freidenberg, te uvid Ante Stamaća pri razlikovanju slike i pojma/refleksije, po kome se u potonjoj stvarnost osamostaljuje od zbilje i postaje predmetom umjetničke obrade. Ova određenja Lemac objedinjuje u definiciju refleksije kao pojmovnog predočavanja predmetnog svijeta u pjesmi. „Ona se postavlja kao izvjesni antipod, ali i sukreator pjesničkog diskurza i u ovoj je raspravi promatramo kao tip poetskog iskaza koji, zajedno sa pjesničkom slikom, čini temelj poetske građe“ (str. 81).

Izloženu metodologiju gradnje stilističkog modela slikovitosti na bazi odnosa subjekt – svijet Lemac primjenjuje i na područje refleksije. Razlikuje subjektnu refleksiju (samorefleksiju) i refleksiju svijeta. Podaspekt samorefleksije je intimistička samorefleksija, dok refleksija svijeta uključuje univerzalijsku i društveno-političku refleksiju. Autor navodi još posebnu kategoriju metapoetskih refleksija

koje za temu imaju samu književnost, odnosno „koje se tiču književnosti u najširem smislu do specifičnih o poetici, nekoj stilskoj formaciji, nekom metajezičnom pojmu književne znanosti, određenom tekstu ili autoru“ (83). Osvrće se i na tipove iskaza koji se primjenjuju u samorefleksiji – jastveni iskaz / 1. lice jednine; refleksiji svijeta – lirski subjekt u bilo kom drugom licu, te impersonalni poetski govor.

Sve navedene kategorije i potkategorije refleksije u stilističkom smislu Lemac analizira kroz konkretne primjere pjesama Sonje Manojlović, Nikole Šopa, Danijela Dragojevića itd.

ZNAK: OZNAČITELJSKA IZVEDBA PJESNIČKOG DISKURSA

Došavši do trećeg, ujedno i posljednjeg naslovnog pojma studije, Lemac određuje znak kao „izvedbe pjesničkog diskurza koje poživaju na označiteljskoj odnosno znakovnoj izvedbi“ (str. 93), te pri pregledu povijesti istraživanja pjesničkog znaka usmjerava pažnju na postmodernu liriku i označiteljsku poeziju. Pritom autor podsjeća da je u hrvatskoj nauci o književnosti kao prva postmoderna pojava prepoznat tzv. *semantički konkretizam*, koji uzima jezik kao vlastito referencijalno polje i aktivira označiteljsku razinu jezika, povećavajući jezičku entropiju (str. 93). U, kako sam navodi, *pionirske* pothvate sređivanja diskurzivnog polja pjesničkog znaka Lemac kreće od njegove pripadajuće odrednice – *signifikativa* – znakovnog iskaza definiranog promišljanjem jezika pjesme (str. 95). Tipovi signifikativa su metajezični, metaliterarni, asemantički i asintaktički, a predstavljaju jedinice kojima se ostvaruje *označiteljski lanac pjesme*. Lemac nadalje objašnjava da se odnosi između signifikativa ostvaruju na temelju fonoloških (rima, poetska etimologija i fonosemantičke figure), leksičkih (neologija i resemantizacija leksema različitih slojeva), sintaksičkih (asintaktičnost) i diskursivnih (intertekstualni, citatni i interdiskursni inputi) procedura. Ove postupake semantizacije Lemac određuje terminom *manirizacija*, „koju tumačimo kao postmodernu okrenutost označiteljskoj kombinatorici, tj. utvrđenju formalizacijskih silnica označiteljske igre“ (str. 96). Manirizaciju dijeli na fonološku, leksičku, sintaktičku i diskursnu, a njima pripadajuća četiri postupka analizira u poeziji Branka Maleša, Ivana Slamniga, Anke Žagar i Milka Valente – ukazujući na sveukupne učinke i potencijale *značenjske entropije*.

ZAKLJUČNO RAZMATRANJE

Iziskujući od svog čitateljstva izvjesno prethodno znanje iz oblasti nauke o književnosti (posebno stilistike) i već elementarno vladanje svojim naslovnim terminima – naučna studija *Slika, refleksija, znak* Tina Lemca nudi kako sistematičan pregled aspekata poetske morfologije, tako i poticaj za diskusiju o određenim kanoniziranim ili pak većinski prihvaćenim definicijama koje se primjenjuju u stilističkom pristupu poetskom jeziku. Pored studioznih uvida u teorijsko određenje pjesničke slike, refleksije i znaka, ova knjiga baštini vrednote akribične analize poetske upotrebe jezika, pristupajući raznolikoj lirici naučnom metodičnošću, bremenitom argumentima i činjenicama, ali i s jednim očitim *uvjerenjem* benefite pronicanja u neistražene potencijale / horizonte poetskog jezika.

Adresa autorice
Author's address

Lamija Milišić
samostalna istraživačica, Sarajevo
lamija.milusic@outlook.com

